

УДК 339.926:061.1

Божидарнік Т.В., д.е.н, професор

Луцький національний технічний університет

Окремі прогнози та фактори впливу розвитку регіональної безпекової моделі Європейського Союзу

У статті досліджено ряд економічних та політико-інституційних механізмів формування спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, розглянуто процес формування та інституціоналізації системи безпекової моделі ЄС. Стаття присвячена обґрунтуванню перспектив співпраці України та ЄС, з огляду на можливості використання інструментів та механізмів безпекової політики ЄС.

Ключові слова: зовнішня економічна модель, захист вітчизняного виробника, політика безпеки Європейського Союзу, регіональна безпека, регіональна конвергенція, геополітичні обмеження, транскордонне співробітництво, інтеграційні зв'язки.

Bozhydarnik T.

Some projections and factors influencing the development of regional security model European Union

In this article, a number of economic, political and institutional mechanisms are discussed. They are of great importance for the formation of the Foreign and Security Policies. The shaping and institutionalisation of the system of the EU security model are investigated as well. The article is also devoted to the reasoning and prospects of cooperation between Ukraine and the EU. Particularly in the field of using the tools and mechanisms of the EU Security Policy. The purpose of writing is to research and justify the stages of formation and institutionalisation of a system of the regional security model of the EU and predict the economic problems related to these processes.

Keywords: external economic model, protection of domestic producers, the security policy of the European Union, regional security, regional convergence, geopolitical constraints, cross-border cooperation, integration connections.

Божидарник Т.В.

Отдельные прогнозы и факторы влияния развития региональной безопасности модели Европейского Союза

В статье исследован ряд экономических и политико-институциональных механизмов формирования общей внешней политики и политики безопасности ЕС, рассмотрен процесс формирования и институционализации системы безопасности модели ЕС. Статья посвящена обґрунтуванню перспектив сотрудничества Украины и ЕС, учитывая возможности использования инструментов и механизмов безопасности ЕС.

Ключевые слова: внешняя экономическая модель, защита отечественного производителя, политика безопасности Европейского Союза, региональная безопасность, региональная конвергенция, геополитические ограничения, трансграничное сотрудничество, интеграционные связи.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню питань щодо актуальних проблем Європейської зовнішньої політики та процесів формування регіональної безпекової моделі висвітлено в наукових працях таких вітчизняних та закордонних дослідників Д. Алена, М. Баймуратова, В. Барановського, З. Бжезінського, Ю. Борка, І. Бусигіної, О. Делінського, У. Дідрікса, С. Еверста, Х.-Г. Егрхарта, К. Йоргенсена, Ф. Занона, Дж. Кеннана, Г. Кіссінджера, В. Копійки, О. Коломійця, О. Кравченка, С. Наттала, Є. Макаренко, Г. Моргенту, А. Міссіролі, О. Палія, Є. Рябоштана, Т. Тарді, В. Чужикова, Х. Хауккала та ін.

Цілі статті. Метою написання статті є дослідження та обґрунтування етапів формування та інституціоналізації системи розвитку регіональної безпекової моделі ЄС, а також спрогнозувати економічні проблеми, пов'язані з цими процесами.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах глобалізації світового господарства проблема національної безпеки завжди стоятиме дуже гостро, що, на нашу думку пов'язано насамперед з уразливістю національної економіки, яка у багатьох випадках доволі чутливо реагує на світові кон'юнктурні коливання, зміни у політиці наднаціональних організацій, інтеграційних угруповань та експансіоністських стратегій ТНК та ТНБ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів Країни, які мають слабо диверсифіковану структуру господарства та велику питому вагу в ній аграрного сектору, чорної та кольорової металургії, текстильної промисловості та рибальства значною мірою потерпають від системи запобіжних заходів, яку активно використовують уряди постіндустріальних країн та створених ними інтеграційних угруповань. Аналогічні структури держав що розвиваються не є потужними за своєю суттю, а відтак їх вплив на

формування реальної економічної безпеки є незначним. Слабкість позицій країн цього мегарегіону значною мірою ускладнюється відсутністю єдності поглядів на колективну концепцію безпеки та значними транскордонними суперечками та конфліктами, які доволі часто виникають на міжетнічному та міжконфесійному ґрунті. Саме таких проблем позбавлений Європейський Союз, який пройшов тривалий шлях від повоєнної ворожнечі до формування пан'європейської єдності народів континенту та створення найдосконалішої на теперішній час системи колективної безпеки, що базується на головних європейських свободах: вільного руху товарів, послуг, ресурсів та робочої сили.

Втім реальна справа захисту вітчизняного виробника в ЄС виглядає менш декларативною ніж це могло б впливати з багатьох виступів європейських чиновників і зумовлена наявністю численних застережних заходів, найважливішими серед яких виступають наступні:

1. Орієнтація в експортно-імпортних операціях на взаємну торгівлю країн-учасниць ЄС, питома вага яких повинна бути близькою до 60%;
2. Суворі Копенгагенські (політичні) та Маастрихтські (економічні) критерії на вступ, які несуть в собі значні обмеження для країн що проходять трансформаційну стадію, яку в ЄС чітко розділили на етапи зближення країни-апліканта (Pre accesssion) та адаптації в умовах Євросоюзу (Post accessesion);
3. Геополітичні обмеження, що пов'язані з формуванням «ефективного» кордону з третіми країнами, розвитком транскордонного співробітництва з ними виходячи з моделі концентричних кіл;
4. Створення відносно гомогенного соціально-економічного простору, який з одного боку стимулював би розвиток депресивних територій не створюючи при цьому ускладнень для гіперактивних (політика нівелювання при цьому виключається), з другого, максимально стимулював би розвиток конкуренції територіальних умов господарювання, які за висловом Р.Хіллебранда та П.Вельфенса [2, с. 42] називатимуться системною конкуренцією в галузі економічної політики, яка в інтерпретації російського дослідника Л.Цедилина [3, с. 23-24] охоплює принаймні чотири принципові проблеми:

- 1) держави гармонізуватимуть податки та впроваджують заходи щодо послаблення обмежень та регламентацій, що стимулює залучення додаткових інвестицій. Разом з тим, це веде до дефіциту суспільних благ, погіршенню стану інфраструктури та ускладнення загальних умов господарювання в національній економіці. В європейських країнах добре розуміють що реальний баланс між цими суперечностями поки що не знайдено;
- 2) за умов високої мобільності капіталу суттєво знижується ефективність фіскальної політики, що мотивує до відтоку капіталу з регіонів з високими рівнями оподаткування підприємницької діяльності і його переміщення в межах інтеграційного союзу до тих територій, де відповідний тиск є доволі невисоким;
- 3) зростання значущості екологічних проблем та збільшення навантаження на оточуюче середовище, що є однією з основних причин міграції скандинавського капіталу до країн Балтії та виникнення там так званого «естонського інвестиційного буму», були саме екологічні причини, адже природоохоронне законодавство цих країн значно поступається жорстким стандартам Швеції, Фінляндії та Данії;
- 4) висока конкуренція соціальних концепцій та стандартів, яка з одного боку призводить до підвищення продуктивності праці, з другого – до зменшення рентабельності виробництва. Надмірні соціальні гарантії можуть зробити випуск продукції неконкурентними за ціною.

Наведений вище перелік причин, що впливають на регіональну конкуренцію, а відтак і на безпеку діяльності внутрішніх територій країн-учасниць Європейського Союзу може бути продовжений перш за все за рахунок того фактора, що в умовах посилення інтеграційних зв'язків та гармонізації регіональних соціально-економічних політик виникатиме нова модель «централізації-децентралізації» управління регіонами. З нашої точки зору тут існує щонайменше три прогнози подальшого соціально-економічного розвитку територіальних одиниць рівня NUTS-2 і менше.

Прогноз 1. Централізована національна держава пройшла пік свого розвитку, а децентралізація управління регіональними пропорціями напряду впливає з європейського принципу субсидіарності. В умовах посилення процесів децентралізації управління значна

частина повноважень перейде на місцевий рівень, на якому здійснюватиметься перерозподіл доходів на користь населення регіону, а точніше суспільних благ, які надаватимуться йому та бізнесу упродовж певного періоду.

Переваги: «більш справедливий» розподіл коштів на користь регіону через місцеві бюджети, можливість регулювання локальних диспропорцій, більш проста схема реалізації інфраструктурних проектів.

Недоліки: депресивні регіони програватимуть перед активними, адже коштів, що будуть зосереджуватись на місцевому рівні буде не вистачати, а можливості національного бюджету будуть обмежені; значна залежність від структурних фондів ЄС за фінансовими пріоритетами, які він постійно проголошуватиме на 4-8 років.

Прогноз 2. Розширення механізмів та інструментів наднаціонального регулювання регіонального розвитку. Суттєво зростуть функції структурних фондів ЄС та Фонду Згуртування, зорієнтованого на нових членів цієї організації. Якщо упродовж періоду 2017-2018 рр. умови фінансування змінені не будуть, то цілком ймовірним стануть процентні переваги у розподілі коштів ЄС на користь депресивних регіонів недавніх аплікантів на вступ, адже їх макроекономічні показники розвитку є значно меншими за аналогічні в розвинутих країнах ЄС.

Переваги: процес регіональної конвергенції проходитиме значно швидше, адже матиме місце розширене фінансування найвідсталіших регіонів ЄС (у першу чергу нових членів).

Недоліки: не виключається ситуація, коли матиме місце бунт «багатих» регіонів проти «бідних», суттєво порушиться принцип компліментарності в ЄС, тому що національні фонди будуть фактично виключені з процесу фінансування тих чи інших проектів.

Прогноз 3. Збереження існуючої ієрархічної моделі співфінансування проектів та перенесення основного фінансового тягаря на національні уряди. Співучасть у реалізації проектів з боку наднаціональних структур та локальних бюджетів визначатиметься максимум 45-50%, що вимагатиме від центральних органів влади розробки «Програми регіональних пріоритетів», яка до того ж має бути гармонізованою до аналогічних цілей усього Співтовариства.

Реально це означатиме повернення до централізованої моделі з чітко визначеними «вгорі» (інституції ЄС) та «внизу» (локальні органи влади) повноваженнями. «Багаті» регіони будуть задоволені цим через те, що значна частина коштів залишатиметься в них та центральних бюджетах, при прийнятті яких вони активно лобюватимуть свої інтереси. Процес регіональної конвергенції за таких умов проходитиме повільніше з різною швидкістю у відповідних країнах-учасниках.

Переваги: буде виключено «споживацьке» ставлення до коштів ЄС (на цьому вже зараз наполягає Великобританія), коли найбільшій отримає значно більше, обмежуватиметься також зростання інституційної інфраструктури Євросоюзу, невиправдані витрати на яку (фактично мова йде про бюджетну кризу) зараз є занадто обтяжливими для платників податків).

Недоліки: вільний рух робочої сили, що є однією із «європейських свобод» завдасть шкоди маргіналізованим регіонам ЄС, зближення яких з гіпотетичним європейським таксоном буде чи неможливим взагалі чи вкрай повільним. Спостерігатиметься також «ефект заміщення» робочої сили з третіх країн в депресивних регіонах.

Названі вище прогнози розвитку регіональної моделі Європейського Союзу можуть мати також пряме відношення до України та її регіональної безпеки. Найбільш чутливими напрямками у зв'язку із цим виступатимуть наступні:

1. Розвиток транскордонного співробітництва. Диверсифікація створення європейських регіонів. Щонайменше їх має бути 10. Україна має активно розвивати причорноморські єврорегіони (особливо з Румунією, Болгарією та Туреччиною) з метою розширеного фінансування спільних проєктів. На відміну від єврорегіонів в країнах ЄС, де економічна складова спільного бюджету становить 20-30%%, питома вага останньої в українських єврорегіонах має дорівнювати 45-50%%, не поступаючись таким чином гуманітарній складовій.

2. Створення пан'європейської транспортної інфраструктури. Модернізація транзитних шляхів є одним з найважливіших завдань економіки України. Швидкість та якість перевезень у напрямку Захід-Схід, а в перспективі Північ-Південь є пріоритетом розвитку країни впродовж наступних 5-10 років.

3. Ідентифікація вітчизняних таксономічних одиниць «Європа регіонів» передбачає ряд заходів, серед яких:

- 1) адміністративно-територіальна реформа – у відповідності з європейською регіональною ієрархією NUTS-1, NUTS-2, NUTS-3;
- 2) імплементація основних показників розвитку регіонів та введення моніторингу їх внутрішньої та зовнішньої конвергенції;
- 3) створення ефективного механізму та інструментарію підтримки депресивних регіонів та стимулювання розвитку гіперактивних зон;
- 4) відмова від політики нівелювання, що була притаманна радянській моделі регулювання територіальних пропорцій;
- 5) гармонізація відносин між центром та периферією через чітке визначення прав держави та локальних територій;
- 6) створення національних інституцій за аналогією з європейськими (Національний регіональний фонд, Соціальний фонд тощо), що були б зорієнтовані на регулювання відносин між державою та регіонами.

Висновки. З огляду на вище вказані заходи важливим є також визначення самої суті регіональної безпеки, яка з одного боку є високоструктуризованим поняттям, з іншого – потребує чіткого відмежування від національної безпеки взагалі, яка доволі чітко визначається в «Законі України про основи національної безпеки України» (2003) [1]. Авторами цього документу застосовно предметно-функціональний принцип, у відповідності до якого реалізація публічних інтересів здійснюється з сферами суспільного буття, а саме: економічній, політичній, соціально-гуманітарній, військовій, інформаційній, економічній, науково-технологічній тощо. З цього випливає, що на регіональному рівні можуть застосовуватися специфічні види безпеки, що передбачають наявність унікальних факторів виробництва, які не можуть бути ідентифіковані на національному рівні, адже їх генералізована чи усереднена оцінка мало що дає. Разом з тим, доцільність розгляду, приміром, монетарних проблем на рівні регіонів, а серед членів єврозони в ЄС навіть в межах національних утворень, ніколи не переходить на регіональний рівень, адже відповідальним за здійснення цієї політики виступатиме Національний банк країни. Виходячи з цього, особливо важливим для практики регулювання регіонального розвитку, а відтак і для розробки ефективної моделі

регіональної безпеки завжди виступатиме чітка ідентифікація рівнів її застосування та відповідних компетенцій.

1. Закон України про основи національної безпеки України // Офіц. вісн. України. – 2005. - № 4. – с. 23-42.
2. Химебранд Р., Вельфенс П. Глобализация экономики: последствия международной конкуренции территориальных условий хозяйствования для экономической политики // Политэконом. – 1997. - № 3-4. – с. 41-47.
3. Цедилин Л. Расширение ЕС и перспективы восточногерманских земель // Вопросы экономики. – 2005. - № 4. – с. 23-42.
4. Європейська та євроатлантична інтеграція: навчальний посібник / О.В.Баула, Т.В. Божидарнік, Т.М. Вісіна, Н.М. Галазюк, О.М. Зелінська, О.Я.Кравчук, П.Я. Кравчук, Л.В. Корольчук, О.М. Лютак, Т.Л. Никитюк, Л.В. Савош, О.А.Урбан. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. – 328 с.
5. Божидарник Т.В. Активизация инвестиционной деятельности, как одна из форм включения Украины в систему мирохозяйственных связей/ Т.В. Божидарник, Н.Н. Галазюк, О.Н. Зелинская // Проблемы и перспективы развития инвестиционно-строительного комплекса в странах Восточной Европы – Сборник научных трудов. – Брест, 2015.- С. 31–36.
6. Божидарнік Т.В. Marketing of transport corridors. A systematic approach to increase market share in transit traffic / Т.В.Божидарнік, А. Хамед, Л.О. Гасуха// Економічний форум. – 2014. – №2. – С.71-78.
7. Рябоштан Є. Політико-інституційні засади функціонування Спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу / Євген Рябоштан // На шляху до європейської інтеграції. Монографія. під. ред., А. Вонторського. Щецин – Дніпропетровськ, 2009. – С. 142-163.